

การบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธธรรม

Administration of Educational Institution Administrators

According to Buddhist Principles

นันทพร บุญวาส*

Nanthaphorn Boonwas

พระมหาอุดร อุตฺตรโ (มากดี)**

Phramaha Udorn Uttaro (Makdee)

สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Buddhist Educational Administration Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

E-mail:krunanthaporn@gmail.com

Received: December 13, 2022

Revised: December 26, 2022

Accepted: December 30, 2022

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยการบริหารสถานศึกษา เป็นภารกิจหลักของผู้บริหารที่จะต้องกำหนดแบบแผนวิธีการและขั้นตอนต่าง ๆ ในการปฏิบัติงานได้อย่างเป็นระบบ โดยมีหลักธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวนำทางและเป็นข้อพึงปฏิบัติในองค์กร ผู้บริหารจะต้องยึดหลัก คุณลักษณะ ๓ ประการดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในทุติยปาปนิคสูตร ได้แก่ (๑) จักขุมา (๒) วิธูโร (๓) นิสสยสัมปันโน การบริหารบุคคลบูรณาการด้วยหลักไตรสิกขา และการบริหารงานในสถานศึกษาโดยการใช้หลักการบริหาร ๓ ป. (๑) ปรียัติ (๒) ปฏิบัติ (๓) ปฏิเวธ ตลอดจนบูรณาการการบริหารหลักสี่ปฐิธรรม ๗ ประการ ผู้บริหารที่ดีต้องรู้จักเลือกวิธีการบริหารที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ เพื่อที่จะให้การบริหารงานบรรลุจุดหมายที่วางไว้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลต่อบุคคลและสถานศึกษา การบริหารงานนั้น จะต้องใช้ศาสตร์และศิลป์ทุกประการ

คำสำคัญ : การบริหาร; ผู้บริหารสถานศึกษา; หลักพุทธธรรม

* นางสาวนันทพร บุญวาส Miss Nanthaphorn Boonwas นิสิตปริญญาเอก, สาขาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. Doctor of Philosophy (Buddhist) Educational Administration, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

** พระมหาอุดร อุตฺตรโ (มากดี), ผศ.ดร. Phramaha Udorn Uttaro (Makdee), Asst.Prof.Dr. อาจารย์ประจำบัณฑิตศึกษา หลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์.

Abstract

The objective of this journal was to study the administration of the educational institution administrators according to the Buddhist principles. The school administration was the key role of the administrators that specified the styles, methods and procedures in working systematically with the Buddhist principles as the leader and the practice of the organization. The administrators must hold on the Dutiyapapanika-dhamma (three qualities of a successful business) : (1) Cakkhuma (shrewd), (2) Vidhuro (capable of administering business) and (3) Nissayasampanno (having a good credit rating). The personnel administration should apply the Sikkhattaya (the Threefold Training). Moreover, the administration in the schools should apply the 3 P: (1) Pariyatti (study of the Scripture), (2) Patipatti (the practice) and (3) Pativedha (realization), and the Sappurisadhamma (the seven qualities of a good man). The good administrators should select the ways for administration suitable and efficient for the goals. Moreover, the administration should apply the science and art.

Keyword : Administration; Educational Institution Administrators; Buddhist Principles

บทนำ

การบริหารสถานศึกษา มีความมุ่งหมายเพื่อให้คนไทยเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียนและการจัดการศึกษา ให้ผู้เรียนเป็นคนดี เป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ และมีความสุข มีการจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพ การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างและพัฒนาความรู้ ความคิด ความประพฤติและคุณธรรมของบุคคลสังคม คุณธรรมของบุคคล สังคมและบ้านเมืองใดให้การศึกษที่ดีควรมีการศึกษาในสถานศึกษาที่เป็นสถานที่ให้ความรู้แก่เยาวชน ส่งเสริมให้เยาวชน เก่ง ดี มี สุข การที่เยาวชนจะเป็น ผู้ที่ เก่ง ดี มี สุข ต้องมีคุณธรรมประจำเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงจิตใจ สังคมและบ้านเมืองใดให้การศึกษที่ดีแก่เยาวชนได้อย่างครบถ้วน พอเหมาะกันทุก ๆ ด้าน เป็นผู้ที่มีความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข สังคมและบ้านเมืองนั้นก็จะมียพลเมืองที่มีคุณภาพ ซึ่งสามารถธำรงรักษาความเจริญมั่นคงของประเทศชาติไว้ และพัฒนาให้ก้าวหน้าต่อไปได้โดยตลอด สถานศึกษาเป็นสถานที่สำคัญในการพัฒนาการศึกษาให้ผู้เรียนมีคุณภาพ ตอบสนองสังคมโลกได้ การจัดการศึกษายึดหลัก ดังนี้ (๑) เป็นการศึกษาลดชีวิตสำหรับประชาชน (๒) ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา (๓) การพัฒนาสาระและ

กระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง จำเป็นต้องอาศัยการบริหารจากผู้บริหารสถานศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาจึงเปรียบเสมือนหางเสือเรือที่จะนำพาสถานศึกษาให้การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างและพัฒนาความรู้ ความคิด ความประพฤติ และก้าวไปในสู่เป้าหมายของสถานศึกษาและสนองนโยบายของรัฐบาลได้อย่างมีประสิทธิภาพและศักดิ์ศรีผู้บริหารสถานศึกษาที่จะประสบความสำเร็จในการบริหารองค์การในยุคการแข่งขัน จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความรู้ที่สำคัญคือวิสัยทัศน์ และมีความสามารถในการกำหนดกลยุทธ์เป็นอันดับหนึ่งวิสัยทัศน์และกลยุทธ์จะต้องเป็นผู้มีคุณธรรมในการบริหาร^๑

การบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธธรรม เพื่อนำสถานศึกษาไปสู่สถานศึกษาที่เป็นสถาบันทางสังคมพื้นฐาน ผู้บริหารจะต้องกำหนดแผนการบริหารสถานศึกษาในการพัฒนา เป็นจุดเริ่มต้นของการปลูกฝังความรู้ทัศนคติ และพฤติกรรมในทุกด้าน มีหน้าที่พัฒนาเด็กวัยเรียนให้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีศักยภาพ^๒ เป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างยั่งยืนการบริหารสถานศึกษาตามแนวพุทธเป็นความพยายามในการนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาประยุกต์กับวิชาสมัยใหม่^๓ การที่ผู้บริหารนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องกำกับในการบริหารงานทุกด้านย่อมเป็นการประสานความเชื่อ แนวคิดในเชิงจริยธรรมของสังคมเข้ากับการปฏิบัติหน้าที่^๔

ดังนั้น การดำเนินการใด ๆ ที่เกี่ยวกับองค์การนั้นอยู่บนพื้นฐานที่สอดคล้องกับความเชื่อถือการยอมรับของสังคม ตลอดจนสร้างความพึงพอใจให้แก่ผู้ปฏิบัติหน้าที่ในองค์การ ที่สามารถทำงานภายใต้กรอบของหลักธรรมอันที่จะสร้างศรัทธาทำให้องค์การสามารถพัฒนาไปในทิศทางที่ต้องการได้อย่างดีการบริหารสถานศึกษาและหลักธรรมของพระพุทธศาสนาที่ผู้บริหารสามารถนำมาบูรณาการใช้กับการบริหารสถานศึกษา โดยเริ่มต้นจากการศึกษาการบริหารสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษา และศึกษาการบริหารเชิงพุทธบูรณาการ เพื่อนำเสนอการบริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา อันจะเป็นประโยชน์ต่อการบริหารงานของผู้บริหารต่อไป

^๑ กระทรวงศึกษาธิการ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๕๓, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://shorturl.asia/cUybg>, [๗ พฤษภาคม ๒๕๖๕].

^๒ Department of Health, A practical guide for schools to prevent the spread of COVID-19, (2020).

^๓ สัญญา สัญญาวิวัฒน์ และชาย สัญญาวิวัฒน์, การบริหารจัดการแนวพุทธ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑.

^๔ ฉันทนา จันทร์บรรจง, หลักบริหารการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.พ., ๒๕๔๑), หน้า ๑๕๕.

ความหมายและความสำคัญของการบริหารสถานศึกษา

คำว่า การบริหาร (Administration) มีนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้หลายท่าน ได้แก่ “บริหาร มาจาก ปริ + หาร ปริ หมายถึง รอบ ๆ ถ้วนทั่ว หาร หมายถึง แบ่งกัน กระจาย การบริหารจึงหมายถึง การแบ่งงานกันทำโดยทั่วถึงกัน ซึ่งมีผู้บริหารเป็นผู้คอยติดตามดูแล เพื่อให้งานสำเร็จลุล่วงด้วยดี”^๕ การบริหาร หมายถึง การทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น^๖ การบริหารเป็นกระบวนการจัดองค์การและการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ล่วงหน้า^๗ การบริหารเป็นกระบวนการทางสังคม ซึ่งประกอบด้วยชุดกิจกรรมอันจะนำไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายและกิจกรรมต่าง ๆ นั้น มักจะเกี่ยวข้องกับการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างบุคคล^๘ สมศักดิ์ คงเที่ยงได้ให้ความหมายของการบริหาร หมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปร่วมมือกันดำเนินการ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างหนึ่งอย่างใด หรือหลาย ๆ อย่างที่บุคคลร่วมกันกำหนดโดยใช้กระบวนการอย่างมีระบบและให้ทรัพยากรตลอดจนเทคนิคต่าง ๆ อย่างเหมาะสม^๙ นอกจากนี้การบริหาร คือ การใช้ศาสตร์และศิลปะนำทรัพยากรการบริหาร (Administrative resource) มาประกอบการตามกระบวนการบริหาร (Process of administration) ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนการบริหาร คือ ศิลปะในการทำให้สิ่งต่าง ๆ ได้รับการกระทำจนเป็นผลสำเร็จ หมายความว่า ผู้บริหารไม่ใช่ผู้ปฏิบัติ แต่ใช้ศิลปะ ทำให้ผู้ปฏิบัติงานทำงานจนเป็นผลสำเร็จ ๆ ตรงตามจุดหมายขององค์การ หรือตรงตามจุดหมายที่ผู้บริหารตัดสินใจเลือกแล้ว^{๑๐} ดังนั้น การบริหารเป็นการใช้ศาสตร์และศิลปะในการจัดกิจกรรมและแบ่งหน้าที่ให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติ โดยอาศัยทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ล่วงหน้าจนเกิดผลสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ

ส่วนคำว่า “สถานศึกษา” หมายถึง สถานพัฒนาเด็กปฐมวัย โรงเรียน ศูนย์การเรียนรู้วิทยาลัยสถาบันมหาวิทยาลัย หน่วยงาน การศึกษาหรือหน่วยงานอื่นของรัฐหรือของเอกชน ที่มีอำนาจหน้าที่หรือมี

^๕ จรัส อติวิทยากรณ์, **ผู้บริหารยุคใหม่**, (ภาควิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์: มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา, ๒๕๕๑), หน้า ๑.

^๖ Koontz Harold D. and Cyril O'Donnell, **Principles of Management: An Analysis of Managerial Functions**, (New York: MC Graw-Hill, 1972), p.18.

^๗ Dale, Ernest, **Management: Theory and Practice**, (New York: McGraw-Hill, 1968), p.4.

^๘ William H. Newman, Charles Summer, & E. Kirby Warren, **The Process of Management**, 3rd ed. England Cliffs, (New Jersey: Prentice Hall, 2006), p. 9.

^๙ สมศักดิ์ คงเที่ยง, **หลักการบริหารการศึกษา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒), หน้า ๑.

^{๑๐} หวน พินธุพันธ์, **นักบริหารมืออาชีพ**, (นนทบุรี: สุพรรณพินธุพันธ์การพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๑๕.

วัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษา^{๑๑} การบริหารสถานศึกษานั้นถือเป็นการกิจที่สำคัญของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่สุดต่อการจัดการศึกษา ผู้บริหารจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจเรื่องของการบริหารสถานศึกษาอันเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของตน

ดังนั้น ผู้บริหารจึงต้องมีความเข้าใจในวัตถุประสงค์ ขอบข่ายและความสำคัญของการบริหารงานสถานศึกษา เพื่อให้ดำเนินงานได้อย่างมีระบบและมีประสิทธิภาพตามเป้าหมายของสถานศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับความหมายของการบริหารสถานศึกษาที่มีนักวิชาการกล่าวไว้ว่า

การบริหารสถานศึกษา หมายถึง การดำเนินการทุกอย่างในสถานศึกษาตั้งแต่การบริหารงานวิชาการ การบริหารงานบุคคล การบริหารงานอาคารสถานที่ การบริหารงานธุรการ และการเงินการบริหารงานกิจการนักเรียนและนักศึกษา และงานด้านความสัมพันธ์กับชุมชน^{๑๒} และการบริหารสถานศึกษาเป็นกิจกรรมต่าง ๆ ที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปร่วมมือกันดำเนินการ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างทีบุคคลร่วมกันกำหนด โดยใช้กระบวนการอย่างมีระเบียบ และใช้ทรัพยากรตลอดจนเทคนิคต่าง ๆ ที่เหมาะสม ผู้บริหารสถานศึกษามีภารกิจที่ต้องปฏิบัติทั้งในสถานศึกษาและนอกสถานศึกษาในการดำเนินงาน ๕ ประการ คือ (๑) การให้โอกาสทางการศึกษาหรือปรับปรุงการศึกษาในสถานศึกษา หรือบริหารงานวิชาการ (๒) บริหารงานบุคลากร ในสถานศึกษา (๓) บริหารงานเกี่ยวกับชุมชนและการประชาสัมพันธ์สถานศึกษา (๔) บริหารงานเกี่ยวกับอาคารสถานที่ ธุรการ การเงินและการให้บริการ (๕) บริหารงานกิจการนักเรียน^{๑๓} การบริหารสถานศึกษา คือ กระบวนการต่าง ๆ ในการดำเนินงานของกลุ่มบุคคล ซึ่งเรียกว่า ผู้บริหาร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้บริหารทางการศึกษาแก่สมาชิกในสังคม^{๑๔} “การบริหารสถานศึกษา” หมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ที่บุคคลหลายคนร่วมกันดำเนินการเพื่อพัฒนาสมาชิกของสังคมในทุก ๆ ด้าน นับแต่บุคลิภาพ ความรู้ ความสามารถ เจตคติพฤติกรรม คุณธรรม เพื่อให้มีค่านิยมตรงกันกับความต้องการของสังคม โดยกระบวนการต่าง ๆ ที่อาศัยควบคุมสิ่งแวดล้อมให้มีผลต่อบุคคลและอาศัยทรัพยากร ตลอดจนเทคนิคต่าง ๆ อย่างเหมาะสม เพื่อให้บุคคลพัฒนาไปตรงตามเป้าหมายของสังคมที่ตนดำเนินชีวิตอยู่^{๑๕}

^{๑๑} กระทรวงศึกษาธิการ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๕๓, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://shorturl.asia/cUybg> [๗ พฤษภาคม ๒๕๖๕].

^{๑๒} กิตติมา ปรีดีติลล, การบริหารและการนิเทศการศึกษาเบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร: อักษรพิพัฒน์, ๒๕๔๒), หน้า ๓๕.

^{๑๓} นพพงษ์ บุญจิตตรุล, ก้าวเข้าสู่ผู้บริหารการศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์, ๒๕๖๐), หน้า ๑๒๘.

^{๑๔} นิพนธ์ กินาวงศ์, หลักการบริหารการศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (พิษณุโลก: ตระกูลไทย, ๒๕๖๓), หน้า ๖๑.

^{๑๕} ภาวดี ธาราศรีสุทธิ, หลักและทฤษฎีการบริหารการศึกษา(ฉบับปรับปรุง), (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๖๒), หน้า ๖.

อย่างไรก็ตาม การบริหารสถานศึกษาเป็นภารกิจที่สำคัญของผู้บริหารสถานศึกษาที่ต้องดำเนินการทุกอย่างในสถานศึกษาตั้งแต่การบริหารงานวิชาการ การบริหารงานบุคคล การบริหารงานอาคารสถานที่ การบริหารงานธุรการ และการเงินการบริหารงานกิจการนักเรียนและนักศึกษา และงานด้านความสัมพันธ์กับชุมชน เพื่อพัฒนาสมาชิกของสังคมในทุก ๆ ด้าน นับแต่บุคลิกภาพ ความรู้ความสามารถ เจตคติ พฤติกรรม คุณธรรม ให้มีค่านิยมตรงกันกับความต้องการของสังคม โดยใช้กระบวนการอย่างมีระเบียบ และใช้ทรัพยากร ตลอดจนเทคนิคต่าง ๆ ที่เหมาะสม เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่บุคคลในสถานศึกษา ร่วมกำหนดไว้

ดังนั้น จากความหมายและความสำคัญของการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาดังกล่าวข้างต้น สรุปความได้ว่า กระบวนการจัดการและการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ การบริหารเป็นกระบวนการทางสังคม ซึ่งประกอบด้วยชุดกิจกรรมอันจะนำไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมาย และกิจกรรมต่าง ๆ เกี่ยวข้องกับการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างบุคคลโดยบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปร่วมมือกัน ดำเนินการ ในสถานพัฒนาเด็กปฐมวัย โรงเรียน ศูนย์การเรียนรู้วิทยาลัยสถาบัน มหาวิทยาลัย หน่วยงาน การศึกษา โดยมีผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในการขับเคลื่อน ผู้บริหารสถานศึกษา ที่ต้องดำเนินการทุกอย่างในสถานศึกษาตั้งแต่การบริหารงานวิชาการ การบริหารงานบุคคล การบริหารงาน อาคารสถานที่ การบริหารงานธุรการและการเงินการบริหารงานกิจการนักเรียนและนักศึกษา และงาน ด้านความสัมพันธ์กับชุมชนเพื่อพัฒนาสมาชิกของสังคมในทุก ๆ ด้าน

บทบาทและหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษา

ในการบริหารจัดการสถานศึกษา ได้มีการกล่าวถึง ครูมืออาชีพและผู้บริหารมืออาชีพและถือกันว่าเป็นกลไกที่มีบทบาทสำคัญยิ่ง ทำให้การปฏิรูปการศึกษาไทยบรรลุผลตามเจตนารมณ์และช่วยให้แผนแม่บทในการปฏิรูปการศึกษาของไทยเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในการบริหารจัดการสถานศึกษา คือ ผู้ที่มีตำแหน่งเป็นผู้บริหารสถานศึกษา เนื่องจากในภาคปฏิบัติจะเป็นตัวการ และเป็นกลไกหลัก ในการกำหนดนโยบาย วิสัยทัศน์ และพันธกิจ ต้องทำหน้าที่และรับผิดชอบโดยตรง ในการดูแล ควบคุมกำกับและส่งเสริม สนับสนุนการจัดการเรียนการสอนและการทำงานในส่วนต่าง ๆ ของสถานศึกษาให้การดำเนินงานเป็นไปตามนโยบายที่ได้วางไว้ ดังนั้นความก้าวหน้า หรือความล้มเหลว ของสถานศึกษาและคุณภาพของนักเรียน จะขึ้นอยู่กับความเป็นผู้นำและความสามารถของผู้บริหาร สถานศึกษาเป็นหลักผู้ที่ดำรงตำแหน่งผู้บริหารสถานศึกษานั้นโดยภาพรวมแล้วจะมีภาระหลักที่สำคัญ ๓ ด้านด้วยกัน คือ

๑) ภาระด้านการบริหารงานภายในของสถานศึกษา ซึ่งมีงานวิชาการและกิจกรรมนักเรียนเป็นงานหลัก จากนั้นจะเป็นงานการเงินและการงบประมาณ งานบริหารบุคคล งานบริหารทั่วไป ฯลฯ

๒) ภาระด้านการพัฒนาสถานศึกษาและการพัฒนามาตรฐานและคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา ซึ่งมีกิจกรรมด้านการประกันคุณภาพการศึกษาเป็นงานพื้นฐาน และมีงานด้านการพัฒนาอื่น ๆ ประกอบ จะต้องมีการวางแผน มีการกำหนดการดำเนินงานให้สอดคล้องกับบริบททางการศึกษา สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

๓) ภาระด้านการประสานงานและการติดต่อกับหน่วยงานภายนอกสถานศึกษา ทั้งในระดับชุมชนหน่วยงานต้นสังกัด หน่วยงานอื่นภายนอกระดับท้องถิ่น ระดับภูมิภาค ระดับประเทศ และระดับนานาชาติ (ถ้ามีประโยชน์กับการพัฒนาการศึกษาของสถานศึกษา)

ภาระงานทั้ง ๓ ด้าน ดังกล่าวนี้นี้ล้วนมีความสำคัญและมีผลโดยตรงต่อการบริหารจัดการและพัฒนาการศึกษาของสถานศึกษา และสะท้อนถึงความรู้ ความสามารถ ความเป็นนักบริหารระดับมืออาชีพ (Professional) ของตัวผู้บริหารทั้งสิ้น โดยเฉพาะในการดำเนินงานให้บรรลุผลตามเป้าหมายของการปฏิรูปการศึกษาไทยและการที่มีระบบการปฏิรูประบบราชการไทยจึงต้องการความเป็นนักบริหาร มืออาชีพที่มีทั้งความรู้ความสามารถทางการบริหารและความเป็นผู้นำทางวิชาการในการบริหารการศึกษาค่อนข้างสูงมากกว่าที่เคยเป็นอยู่เดิม^{๑๖}

การบริหารสถานศึกษาจึงมีความสำคัญในฐานะที่เป็นกระบวนการดำเนินกิจกรรมด้านต่าง ๆ ของสถานศึกษา ซึ่งประกอบด้วย ผู้บริหาร ครู อาจารย์ และคณะบุคคลฝ่ายต่าง ๆ ของชุมชนในท้องถิ่น เพื่อร่วมกันวางแผนการจัดการศึกษาภายในสถานศึกษาอย่างเป็นระบบตามมาตรฐานและคุณภาพให้แก่เยาวชนที่ทำให้เกิดการพัฒนาในทุก ๆ ด้าน อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา ได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษาไว้ ๕ ประการ คือ

๑. บทบาทหน้าที่ในการกำหนดวัตถุประสงค์นโยบาย และเป้าหมาย
๒. บทบาทหน้าที่ในการจัดกิจกรรมในการบริหารต่าง ๆ เพื่อให้สถานศึกษาบรรลุวัตถุประสงค์ตามนโยบายและเป้าหมายที่กำหนดไว้
๓. บทบาทหน้าที่ในการปฏิบัติงานของบุคลากรในสถานศึกษาให้เกิดประสิทธิภาพ
๔. บทบาทหน้าที่ในการสร้างขวัญและกำลังใจและสร้างสุขในการทำงานให้กับบุคลากรในสถานศึกษา

^{๑๖} มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ, ผู้บริหารสถานศึกษากับความเป็นมืออาชีพ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://shorturl.asia/๕Z๘๑๑> [๗ พฤษภาคม ๒๕๖๕].

๕. บทบาทหน้าที่ในการสร้างความร่วมมือ ระดมทุนสมอง และสติปัญญาของบุคลากรให้เป็นประโยชน์อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ^{๑๗}

บทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษาดังกล่าวข้างต้น สรุปความได้ว่า บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษา มีความสำคัญในการขับเคลื่อนองค์กร โดยผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทในการสร้างความสัมพันธ์ สร้างเครือข่าย สร้างทีมงาน ให้การสนับสนุน ติดตามและให้ข้อมูลข่าวสารที่ชัดเจนวางแผนและจัดองค์กร ให้ปรึกษาและการมอบหมายงาน ตลอดจนแก้ปัญหา และสร้างแรงจูงใจในองค์กร

จากที่กล่าวมานั้น คุณลักษณะของผู้บริหารที่ดีต้องเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ การใช้สติปัญญา นั้น ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปได้เมื่อมีสติปัญญาดีก็เกิด และเป็นผู้ที่ใฝ่หาความรู้ใหม่ ๆ อยู่เสมอเป็นการพัฒนาตนเองให้ทันกับการเปลี่ยนแปลง สอดคล้องกับการบริหารการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น เป็นผู้มีความดี คำว่าสังคมดีคือจะต้องมีลักษณะของการเป็นผู้นำ ที่มีอารมณ์มั่นคง ยิ้มแย้มแจ่มใส มีอัธยาศัยไมตรีต่อเพื่อนร่วมงาน มีวุฒิภาวะ มีความเชื่อมั่นในตนเองมีความสนใจและใช้กิจกรรมต่าง ๆ อย่างกว้างขวางเป็นผู้ประสานงานที่ดี เพื่อประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานเป็นผู้ที่มีแรงกระตุ้นภายใน คือ มีจิตสำนึกเกิดขึ้นในตัวของผู้ว่า เป็นแรงกระตุ้นที่เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ต่อแรงจูงใจ เป็นผู้ที่มีศิลปะในการสื่อสารที่จะโน้มน้าว ให้ผู้ปฏิบัติงานมีความรักมีความเข้าใจ และปรารถนาที่จะทำงานตรงนั้นให้เกิดความสำเร็จ และเป็นผู้ที่มีทัศนคติที่ดีและมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ตระหนักในคุณค่าและศักดิ์ศรีของตัวเอง มีความสัมพันธ์ที่ดีกับทุกคน มองโลกในแง่ดีปรารถนาดีกับทุกคน มีความจริงใจในการที่จะทำให้เกิดกิจการต่าง ๆ ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมาย

การบริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธธรรม

หลักการสำคัญของพระพุทธศาสนา คือ การเพียรพยายามขัดเกลาจิตใจตน ด้วยการเพิ่มปัญญา วิชา อันเป็นตัวความรู้ให้สามารถบริหารตนได้มากพอสมควร ที่จะเข้าไปมีส่วนในการบริหารคนอื่นจากคนหนึ่ง ไปถึงหลาย ๆ คน จนถึงบริหารองค์การต่าง ๆ การบริหารทุกอย่างต้องเริ่มที่การบริหารตนการบริหารองค์การตลอดถึงประเทศชาติ การทำงาน ประสานงาน ร่วมแรงร่วมใจกันในการทำหน้าที่ป้องกัน บำบัด บำรุง รักษาองค์การของคนศึกษา ฝึกหรืออบรมตนมาดีแล้วนั่นเอง การบริหารองค์การจึงเป็นผลสืบเนื่องมาจากคนเป็นจำนวนมากที่ฝึกปรือกันมาในด้านต่าง ๆ จนเกิดความรู้ความคิด ความสามารถ คุณธรรม เหมาะสมที่จะทำงานในฐานะนั้น ๆ^{๑๘}

^{๑๗} สำนักคณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา, ประกาศสำนักงาน ก.ค.ศ. เรื่อง มาตรฐานตำแหน่งข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานฯ. ๒๕๔๘ หน้า ๑๑.

^{๑๘} พระเทพติลก (ระแบบ วิฑูยาโณ), การบริหารจัดการองค์การทางพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๕.

อย่างไรก็ตาม การบริหารเชิงพุทธ สมหวัง วิทยาปัญญานนท์ ได้อธิบายการบริหารเชิงพุทธตามแนวพุทธทาส ไว้ว่า เป็นการบริหารที่ต้องอาศัยการบริหารด้วยสติปัญญา เป็นการบริหารที่ต้องอาศัยการบริหารด้วยสติปัญญา ด้วยความไม่เห็นแก่ตัว ไม่บริหารด้วยกิเลสตัณหา หรือความอยาก คำว่า พุทธ คือ ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน การบริหารเชิงพุทธ คือบริหารอย่างผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ซึ่งจะต้องบริหารด้วยความพอดี ความไม่เห็นแก่ตัว ทำแล้วได้ประโยชน์ใช้สติปัญญาในการบริหารองค์หลักธรรม วิเคราะห์วิจัยเป็นขั้นเป็นตอน ไม่มีทุกข์ ทุกขั้นตอนทำงานใช้สติปัญญา เมื่อผิดพลาดมีอุดมคติเห็นถูกต้อง สามารถนำไปใช้ในการบริหารงานทั่วไป บริหารคนและบริหารการศึกษา บริหารแบบพุทธ คือ บริหารงานแล้วยังเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น และผู้เบิกบานในทุกขั้นตอนการทำงานของสิ่งที่จะบริหาร ผู้รู้ คือ รู้ในสิ่งที่ควรรู้ ไม่จำเป็นต้องรู้ทั้งหมด มิเช่นนั้น จะเป็น“ความรู้ท่วมหัว เอาตัวไม่รอด” สิ่งที่จะต้องรู้ในสิ่งที่ทำงานอย่างแท้จริง และต้องมีสิ่งควบคุมความรู้ เพื่อป้องกันการนำเอาความรู้ไปใช้ในทางที่มีขอบ การรู้ต้องรู้ที่ถูกต้อง ไม่รู้ อย่างหลับ เช่น ทางไสยศาสตร์ ต้องรู้ว่าต้องพึ่งตนเอง พึ่งธรรมะ มาใช้ในการบริหารในการทำงาน พระพุทธเจ้าเน้นต้องพึ่งตนเอง ต้องปฏิบัติด้วยตนเองและแก้ไขความผิด ข้อบกพร่องด้วยตนเอง ผู้ตื่น คือ ตื่นจากหลับทั้งทางโลกและทางธรรม ผู้เบิกบาน คือ มีความเมตตา กรุณา ไม่มีอคติ ยึดธรรมะเป็นหลัก ไม่ยึดตัวกูเป็นหลัก และไม่เห็นแก่ตัว หลักการแบบพุทธ คือ ทุกปัญหาที่พบ จะไม่ทุกข์ ไม่ท้อถอย ไม่ผิดหวังต่อความผิดพลาดมีข้อผิดพลาดก็เอามาแก้ไขโดยไม่ทุกข์ นอกจากนี้ ยังได้ถึงหลักการบริหารแบบ ๓ ป. คือ

๑. ปริยัติ การใช้ความรู้ และการเตรียมการ การใช้ความรู้ คือ การใช้ธรรมะ ธรรมชาติดิอริยสัง ความไม่แน่นอน ชีวิตและงาน หลักความเชื่อ ความเชื่อในเรื่องจิตใจ คือ และการทำการเตรียมการ คือ การวางแผนสำหรับการคิด การพูด และการทำที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ และการมุ่งสู่ความเป็นเลิศ

๒. ปฏิบัติ การดำเนินการ และการควบคุม การดำเนินการ คือ การทำตามความรู้ความสามารถ และตามแผนหรือตามที่ได้มีการเตรียมการไว้ การควบคุม คือ การควบคุมทิศทางของเป้าหมายงานในขณะทำงานทุกขณะจิต

๓. ปฏิเวธ การพิจารณาผลลัพธ์ การทบทวน และการจัดทำมาตรฐาน การพิจารณาผลลัพธ์ คือ การรอผลลัพธ์จากการทำงาน และพิจารณาว่าดีหรือแย่ เจริญขึ้นหรือเสื่อมลงได้ประโยชน์หรือไร้ประโยชน์ เอื้อประโยชน์หรือเบียดเบียน การทบทวน คือ การทบทวน กระบวนการ ๓ ป. การวิปัสสนา (สมาธิ) และการใช้แนวทางแห่งปัญญา ที่จะทำให้เกิดการรู้แจ้งเห็นจริงของผลจากการทำงาน การจัดทำมาตรฐาน คือ การสร้างมาตรการตอบโต้ (มรรค) แนวทางคู่มือแก้ปัญหาหรือทุกข์^{๑๙}

^{๑๙} สมหวัง วิทยาปัญญานนท์, **บริหารเชิงพุทธแนวท่านพุทธทาส**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://shorturl.asia/oFCZL> [๓ พฤษภาคม ๒๕๖๕].

ในบทความนี้ ผู้เขียนจะได้นำหลักพุทธธรรมมาบูรณาการในการบริหารของผู้บริหารเพื่อสามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารการศึกษาและพัฒนาคนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ใน ๓ ด้าน ดังนี้

๑. ด้านการพัฒนาตนเองด้วยคุณลักษณะ ๓ ประการของนักบริหาร

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวไว้ว่าคุณลักษณะ ๓ ประการ ของนักบริหารที่จะช่วยให้นักบริหารทำงานให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีนั้น พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในพุทธยาปณิกสูตรว่า^{๒๐} ได้แก่

๑) จักขุมา หมายถึง ปัญญามองการณ์ไกล เช่น ถ้าเป็นพ่อค้าหรือนักบริหารธุรกิจต้องรู้ว่าอนาคตเศรษฐกิจ หรือตลาดจะมีแนวโน้มเป็นแบบไหน หรือสามารถคาดการณ์ทิศทาง หรืออนาคตในการดำเนินธุรกิจได้แม่นยำ จากการอาศัยกระบวนการคิดที่รอบคอบและมีเหตุผล โดยอาจใช้ประสบการณ์ในอดีตร่วมในการตัดสินใจและวางแผนด้วย ซึ่งคุณลักษณะข้อแรกนี้ตรงกับภาษาอังกฤษคำว่า Conceptual Skill คือ การชำนาญในการใช้ความคิด หรือทักษะทางด้านความคิด

๒) วิรุโรร หมายถึง จัดการธุระได้ มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เช่น นักการเงินต้องมีความรู้และความเชี่ยวชาญทางการเงิน สามารถคำนวณอัตราผลตอบแทนต่าง ๆ ได้ หรือเข้าใจในงบการเงินที่ใช้ในการประกอบการตัดสินใจได้ ในกรณีแพทย์ผ่าตัดตมองก็ต้องมีความเชี่ยวชาญในการผ่าตัดตมอง เป็นต้น คุณลักษณะที่สองนี้ตรงกับภาษาอังกฤษคำว่า Technical Skill คือ ความชำนาญการด้านเทคนิค หรือทักษะทางด้านการปฏิบัติงาน

๓) นิสสยสัมปັນโน หมายถึง พึงพาอาศัยคนอื่นได้ เพราะเป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์ดีมีความสามารถในการติดต่อประสานงานให้งานสำเร็จลุล่วงไปได้ตามกรอบระยะเวลาที่กำหนดมีความสามารถในการสื่อสารและประสานงานให้แต่ละฝ่ายในองค์กรดำเนินแนวทางตามกรอบทิศทางที่องค์กรต้องการบรรลุได้ หรือมีความสามารถในการผูกใจคนให้เป็นที่รักของคน โดยสามารถทำให้พนักงานแต่ละคนปฏิบัติงานตามคำสั่งด้วยความเต็มใจได้ เป็นต้น คุณลักษณะที่สามนี้ตรงกับภาษาอังกฤษคำว่า Human Relation Skill คือ ความชำนาญด้านมนุษยสัมพันธ์ หรือทักษะทางด้านมนุษยสัมพันธ์

โดยคุณลักษณะทั้งสามประการมีความสำคัญมากน้อยแตกต่างกันขึ้นอยู่กักระดับของนักบริหาร ถ้าเป็นนักบริหารระดับสูงที่ต้องรับผิดชอบในการวางแผนและควบคุมคนจำนวนมากคุณลักษณะข้อที่ ๑ และ ๓ มีความสำคัญมาก ส่วนข้อที่ ๒ มีน้อยเพราะเขาสามารถใช้ผู้ใต้บังคับบัญชาที่มีความสามารถเฉพาะด้านได้ สำหรับนักบริหารระดับกลาง คุณลักษณะทั้ง ๓ ข้อมีความสำคัญพอ ๆ กันนั่นคือ เขาต้องมีความชำนาญเฉพาะด้าน และมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อเพื่อนร่วมงาน

^{๒๐} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *พุทธวิธีในการบริหาร*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙).

๒. ด้านการบริหารจัดการ

ก. หลักการบริหารแบบ ๓ ป. ได้แก่

๑) ปรัชญา การใช้ความรู้ และการเตรียมการ การใช้ความรู้ คือ การใช้ธรรมะ ธรรมชาติ อริยสัจ ความไม่แน่นอนชีวิตและงาน หลักความเชื่อ ความเชื่อในเรื่องจิตใจดี และการทำดี การเตรียมการ คือ การวางแผนสำหรับการคิด การพูด และการทำที่จะบรรลุวัตถุประสงค์และการมุ่งสู่ความเป็นเลิศ

๒) ปฏิบัติ การดำเนินการ และการควบคุม การดำเนินการคือการทำตามความรู้ ความสามารถ และตามแผนหรือตามที่ได้มีการเตรียมการไว้ การควบคุม คือการควบคุมทิศทางของเป้าหมายงานในขณะทำงานทุกขณะจิต

๓) ปฏิเวธ การพิจารณาผลลัพธ์การทบทวน และการจัดทำมาตรฐาน การพิจารณาผลลัพธ์ คือ การรอผลลัพธ์จากการทำงาน และพิจารณาว่าดีหรือไม่ เจริญขึ้นหรือเสื่อมลง ได้ประโยชน์หรือไร้ประโยชน์ เอื้อประโยชน์หรือเบียดเบียน การทบทวน คือ การทบทวนกระบวนการ ๓ ป. การวิปัสสนา (สมาธิ) และการใช้แนวทางแห่งปัญญา ที่จะทำให้เกิดการรู้แจ้งเห็นจริงของผลจากการทำงาน การจัดทำมาตรฐาน คือการสร้างมาตรการตอบโต้ (มรรค) แนวทางคู่มือแก้ปัญหา สำหรับวิธีการแก้ไขปัญหาหรือทุกข์สามารถแสดงวัฏจักร ๓ ป.

ข. หลักการบริหารตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ หลักสัปปุริสธรรม หมายถึง สัตบุรุษ เป็นผู้ฉลาดเฉียบแหลมพิจารณาไตร่ตรองแล้วจึงดำเนินบุคคลที่ควรดำเนิน พิจารณาไตร่ตรองแล้วจึงยกย่องบุคคลที่ควรยกย่อง^{๒๑} ประกอบด้วยหลักธรรม ๗ ประการ ได้แก่

๑) อัมมัญญตา คือ รู้จักเหตุ รู้จักหลักการรู้งานรู้หน้าที่ รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล มีความเป็นผู้รู้ว่าเป็นเหตุของสิ่งนั้น รู้กติกาที่มีความเกี่ยวข้องในการดำเนินงาน กล่าวคือ ผู้บริหารนั้นจะต้องรู้จักเหตุ รู้หลักการ รู้กฎกติกาเพื่อที่จะเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานให้บรรลุถึงเป้าหมายที่ตั้งไว้ เหล่านี้ให้ชัดเจน

๒) อัตถัญญตา คือ รู้จักผล รู้ความมุ่งหมาย ผู้บริหารที่ดีจะต้องรู้จักจุดหมายหรือเป้าหมายของหลักการที่ตนปฏิบัติเข้าใจวัตถุประสงค์คร่าวๆว่าจะไปทางไหนเพื่อประโยชน์อะไรเพื่อให้สามารถดำเนินการไปได้อย่างถูกต้องตามเป้าหมายนั้น

๓) อัตตัญญตา คือ รู้ว่าตน รู้ว่าตนเองมีคุณสมบัติมีความสามารถอย่างไรและต้องรู้จักพัฒนาตนอย่างสม่ำเสมอผู้บริหารที่ดีนั้นจะต้องสำรวจอยู่เสมอว่าตนเองมีจุดอ่อนจุดแข็งอะไรแล้วดำเนินการปรับปรุงจุดอ่อนของตนในขณะเดียวกันก็พัฒนาจุดแข็งของตนให้ดีขึ้นเรื่อยๆกล่าวคือผู้นำที่ดีควรมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องเพื่อให้สามารถเข้าใจถึงความเปลี่ยนแปลงแห่งโลกอย่างแท้จริงเพื่อให้สามารถนำพามวลชนและองค์กรไปสู่จุดหมายได้ตามเป้าหมายที่วางไว้

^{๒๑} อ.ส.ต.ต.ก. (ไทย) ๒๓/๓/๗.

๔) มัตตัญญูตา คือ รู้จักประมาณความเป็นผู้รู้จักความพอดีความพอเหมาะ ไม่มากเกินไป ไม่น้อยเกินไปในผู้บริหารจักต้องรู้จักความพอดีในการพูดในการทำงาน ในการหาทรัพย์ ในการจ่ายทรัพย์ ในการกินการอยู่เป็นต้นโดยรู้จักประมาณกำลังตนเองประมาณทรัพย์สินที่มีอยู่

๕) กาลัญญูตา คือ รู้จักเวลา ที่ควรประกอบกิจการต่าง ๆ หรือทำงานให้ทันกับเวลาเหมาะสมกับเวลาและรู้คุณค่าของเวลาผู้บริหารที่จะประสบความสำเร็จนั้นจะต้องเป็นผู้รู้จักการบริหารเวลาหรือการวางแผนให้เหมาะสมกับเวลาอย่างถูกต้อง

๖) ปริสัญญูตา คือ ผู้รู้จักชุมชน รู้จักสังคมตั้งแต่ในขอบเขตที่กว้างขวางของสังคมโลกสังคมประเทศชาติว่าอยู่ในสถานการณ์อย่างไรมีปัญหอย่างไรจะสามารถเข้าใจความต้องการของสังคมนั้นได้อย่างถูกต้องหรือแก้ไขปัญหาได้ตรงจุด ผู้บริหารยังต้องรู้เข้าใจในระเบียบกฎเกณฑ์วัฒนธรรม ประเพณีของสังคมนั้น ๆ ได้อย่างถูกต้องเพื่อให้สามารถเข้าใจถึงสถานการณ์ต่าง ๆ ของสังคมนั้น ๆ ได้อย่างถูกต้องจะสามารถนำความสงบสุขสันติสุขความก้าวหน้ามาสู่มวลชนหมู่คณะและสังคมได้

๗) บุคคลปรปรัญญูตา คือ รู้จักบุคคลรู้จักประเภทของบุคคลที่จะต้องเกี่ยวข้องกับด้วยรู้ว่าควรจะปฏิบัติต่อเขาให้ถูกต้องเหมาะสมและได้ผลอย่างไร ผู้บริหารที่ดีต้องยอมรับบุคคลรู้ประเภทของบุคคลที่เกี่ยวข้องเป็นอย่างดีเพื่อให้สามารถเลือกให้คนให้เลือกใช้คนให้เหมาะสมกับงานในการบริหารงานทุก ๆ ด้านเพื่อให้เกิดประโยชน์และคุณค่าแก่ผู้ปฏิบัติงานทุกคนตลอดจนสามารถสร้างความก้าวหน้าให้กับคณะและองค์กรได้ตามเป้าหมายที่วางไว้ การติดต่อสื่อสารกับบุคคลต่าง ๆ ด้วยความเป็นมิตรไมตรี รวมทั้งมีความจริงใจต่อกัน^{๒๒}

๓. ด้านการบริหารบุคลากรตามหลักไตรสิกขา

พระพุทธองค์ทรงแสดงหลักการศึกษาตามแนวทางพระพุทธศาสนาไว้ในพระไตรปิฎกว่าภิกษุทั้งหลาย สิกขา ๓ ประการนี้ สิกขา ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ^{๒๓}

๑) อธิศีลสิกขา เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ที่มีศีล สำรวมด้วยการสังวรในปาติโมกข์ สมบูรณ์ด้วยอาจระ และโคจร เห็นภัยในโทษเพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลายอยู่ คือ ศีลขันธเล็ก ศีลขันธใหญ่ ศีลเป็นที่พึ่ง เป็นเบื้องต้น เป็นความประพฤติเป็นความสำรวม เป็นความระวัง เป็นหัวหน้า เป็นประธาน เพื่อความถึงพร้อมแห่งธรรมที่เป็นกุศล

๒) อธิจิตตสิกขา เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์ และสุข อันเกิดจากวิเวกอยู่ เพราะวิตกวิจารณ์ระงับไปแล้วบรรลุทุติยฌาน

^{๒๒} สมหวัง วิทยาปัญญานนท์, **บริหารเชิงพุทธแนวท่านพุทธทาส**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://shorturl.asia/oFCZL> [๗ พฤษภาคม ๒๕๖๕].

^{๒๓} อ.ก.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๘๗/๓๑๒, ๒๐/๘๘/๓๑๘, ข.ม. (ไทย) ๒๙/๑๐/๔๘-๔๙.

มีความผ่องใสภายใน มีภาวะที่จิต เป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปิติและสุขที่เกิดจากสมาธิอยู่ เพราะปิติจางคลายไป มีอุเบกขามีสติสัมปชัญญะเสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุดุติยานที่พระอริยะทั้งหลาย สรรเสริญว่า ผู้มีอุเบกขา มีสติอยู่เป็นสุข เพราะละสุขและทุกข์ได้แล้ว เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อน แล้วบรรลุดุติยานที่ไม่มีทุกข์ไม่มีสุขมีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่

๓) **อริปัญญาสิกขา** เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มียปัญญา ประกอบไปด้วยปัญญา อันประเสริฐ หยั่งถึงความเกิดและความดับ เพิกถอนกิเลส ให้บรรลถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบเรารู้ตาม ความเป็นจริงว่า “ทุกข์” เรารู้ตามความเป็นจริงว่า “ทุกข์สมุทัย” (เหตุเกิดทุกข์) เรารู้ตามความเป็นจริงว่า “ทุกข์นิโรธ” (ความดับทุกข์) เรารู้ตามความเป็นจริงว่า “ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา(ข้อปฏิบัติเครื่อง ดำเนินไปสู่ความดับทุกข์)” เรารู้ตามความเป็นจริงว่า “เหล่านี้ อาสวะ” เรารู้ตามความเป็นจริงว่า “นี้ อาสวสมุทัย” เรารู้ตามความเป็นจริงว่า “นี้ อาสวนิโรธ” เรารู้ตามความเป็นจริงว่า “นี้ อาสวนิโรธคามินี- ปฏิปทา” นี้^{๒๔}

สรุปความได้ว่าการบริหารที่ต้องอาศัยการบริหารด้วยสติปัญญา ด้วยความไม่เห็นแก่ตัว ไม่บริหาร ด้วยกิเลสตัณหาหรือความอยาก บริหารอย่างผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ซึ่งจะต้องบริหารด้วยความพอดี ทำแล้ว ได้ประโยชน์ ใช้สติปัญญาในการบริหารอิงหลักธรรม วิเคราะห์วิจัยเป็นขั้นเป็นตอน ทุกขั้นตอนทำงานใช้ สติปัญญา โดยมีพุทธวิธีการบริหารงานที่หลากหลายขึ้นอยู่กับผู้บริหารจักนำไปบริหาร อาทิเช่นหลักการ บริหารแบบ ๓ ป. (ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ) หลักทศตยปาปณิกสูตร จักขุมา (วิสัยทัศน์) วิธโร (วางแผนรอบคอบ) นิสสยสัมปันโน (รอบรู้ คนงาน สถานที่) หลักไตรสิกขา หลักธรรมาธิปไตย และหลักสัปปุริสธรรม ๗ โดยความสำคัญอยู่ที่การบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษา คือการบริหารที่ต้องอาศัยความรู้ การดำเนินการ การควบคุม การดูแล การปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ และต้องมีการพิจารณาตรวจสอบ วัดผล ประเมินผล ตรวจสอบผลลัพธ์ที่ได้ว่ามีผลการดำเนินการอย่างไร แล้วนำไปพัฒนาหรือปรับปรุงต่อยอด ให้เกิดประโยชน์ จากนั้นนำผลที่ได้ไปสร้างหรือพัฒนาจัดทำเป็นนวัตกรรมเพื่อเผยแพร่ให้เกิดประโยชน์ อีกทั้งควรนำเอาหลักธรรมสัปปุริสธรรม ๗ หลักพรหมวิหาร ๔ หลักไตรสิกขาและหลักธรรมาธิปไตย^{๒๕}

จากพุทธวิธีการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาดังกล่าวมาข้างต้น สรุปความได้ว่า การบริหารงาน ของผู้บริหารสถานศึกษา คือการบริหารที่ต้องอาศัยความรู้ การดำเนินการ การควบคุม การดูแล การปฏิบัติ ตามแผนที่วางไว้ และต้องมีการพิจารณาตรวจสอบ วัดผลประเมินผล ตรวจสอบผลลัพธ์ที่ได้ว่ามีผลการ ดำเนินการอย่างไร แล้วนำไปพัฒนาหรือปรับปรุงต่อยอดให้เกิดประโยชน์ จากนั้นนำผลที่ได้ไปสร้างหรือ

^{๒๔} พ.ม.(ไทย) ๒๙/๑๐/๔๘ - ๔๙.

^{๒๕} พระมหาอุดร อุตตโร, ผศ.ดร., **พุทธวิธีการบริหารการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ- ราชวิทยาลัย, ๒๕๖๕), หน้า ๑๗.

พัฒนาจัดทำเป็นนวัตกรรมเพื่อเผยแพร่ให้เกิดประโยชน์ อีกทั้งควรนำเอาหลักธรรมสัปปริสธรรม ๗ หลักพรหมวิหาร ๔ หลักไตรสิกขาและหลักธรรมาธิปไตยมาปรับใช้ได้อย่างเหมาะสม

สรุป

การบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาตามแนวพุทธนักรบริหารที่ดีในอนาคตนั้นจะต้องมีคุณลักษณะหลายอย่างที่เป็นแบบใหม่แนวใหม่ และแบบผสมผสานที่ไม่มีลักษณะเฉพาะที่ตายตัวผู้บริหารสถานศึกษาต้องเป็นผู้บริหารที่มีวิสัยทัศน์มองการณ์ไกล มีมุมมองในการบริหารการทำงานเชิงกลยุทธ์ รู้จักการประมวลวิเคราะห์ ประเมินและตัดสินใจและยังต้องดูแล รับผิดชอบการดำเนินงานตามปกติของสถานศึกษาในทุกด้าน มีวิสัยทัศน์ในการบริหารจัดการการดำเนินงานให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ มีพฤติกรรมการบริหารแบบเชิงรุก จะต้องชัดเจน ต้องมีความสามารถสูง ทั้งการกำกับดูแลช่วยเหลือ ชี้แนะ และให้การสนับสนุน ต้องรู้จักการประสานงานและการตั้งศักยภาพของบุคลากรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องให้มีส่วนร่วมในงานและกิจการของสถานศึกษาได้เป็นอย่างดี เป็นผู้ริเริ่ม แนวทางความคิด สามารถสร้างความเข้าใจร่วมกับบุคลากรและประสานสัมพันธ์กับบุคลากรทุกฝ่ายได้ด้วยดียึดหยุ่นในการประสานสัมพันธ์กับบุคลากรทุกระดับได้เหมาะสมเปิดโอกาสให้บุคลากรมีส่วนร่วมในการดำเนินงานในส่วนต่าง ๆ อยู่เหมาะสม

การบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธธรรม ถือได้ว่าเป็นส่วนสำคัญในการส่งเสริมสนับสนุนตลอดจนกระตุ้นให้ผู้ใต้บังคับบัญชาอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มีการพัฒนาตนเองในการปฏิบัติงานประสบความสำเร็จตามเป้าหมายขององค์กรอย่างยั่งยืน โดยยึดหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สังคมยอมรับมาใช้บูรณาการในการบริหารสถานศึกษา เพราะการบริหารสถานศึกษานั้น ถือเป็นภาระหน้าที่ที่สำคัญของผู้บริหารสถานศึกษาที่ต้องทำคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายจิตใจ สติ ปัญญา ความรู้และคุณธรรม โดยผู้เขียนสามารถสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ได้ดังนี้

บรรณานุกรม

กิตติมา ปรีดีติติก. **การบริหารและการนิเทศการศึกษาเบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร: อักษรพิพัฒน์, ๒๕๔๒.
จรัส อติวิทยากรณ์. **ผู้บริหารยุคใหม่**. ภาควิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยทักษิณ
สงขลา, ๒๕๕๑.

ฉันทนา จันทร์บรรจง. **หลักบริหารการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.พ., ๒๕๔๑.

นพพงษ์ บุญจิตตรกุล. **ก้าวเข้าสู่ผู้บริหารการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์, ๒๕๔๐.

นิพนธ์ กีนาวงศ์. **หลักการบริหารการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. พิษณุโลก: ตระกูลไทย, ๒๕๕๓.

พระเทพดิลก (ระแบบ จิตฺตญาณ). **การบริหารจัดการองค์กรทางพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร:
มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **พุทธวิธีในการบริหาร**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร:
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

พระมหาอุดร อุตตโร. **พุทธวิธีในการบริหารการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ-
ราชวิทยาลัย, ๒๕๖๕.

ภาวิดา ธาราศรีสุทธิ. **หลักและทฤษฎีการบริหารการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย
รามคำแหง, ๒๕๔๒.

วิลาวัลย์ วัชรทัย. “คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลของ สถาบัน
การอาชีวศึกษาภาคกลาง ๑ สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา”. **วารสารมนุษยศาสตร์
และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชพฤกษ์**. ฉบับพิเศษ ครบรอบ ๑๕ ปี มหาวิทยาลัย
ราชพฤกษ์ (ธันวาคม ๒๕๖๔): ๗๑-๘๓.

สมศักดิ์ คงเที่ยง. **หลักการบริหารการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง,
๒๕๔๒.

สำนักคณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา. **ประกาศสำนักงาน ก.ค.ศ. เรื่อง มาตรฐาน
ตำแหน่งข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานฯ. ๒๕๔๘.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ และชาย สัญญาวิวัฒน์. **การบริหารจัดการแนวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

Dale, Ernest. **Management: Theory and Practice**. New York: McGraw-Hill, 1968.

Department of Health. **A practical guide for schools to prevent the spread of COVID-19**.

Author, 2020.

Koontz Harold D. and Cyril O'Donnell. **Principles of Management : An Analysis of Managerial Functions.** New York: MC Graw-Hill, 1972.

William H. Newman. **Charles Summer, & E. Kirby Warren.** The Process of Management. 3rd ed. England Cliffs, New Jersey: Prentice Hall, 2006.

กระทรวงศึกษาธิการ. **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๕๓,** [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: <https://shorturl.asia/cUy๖g> [๗ พฤษภาคม ๒๕๖๕].

มหาวิทยาลัยอาชีวศึกษาพิษณุโลก. **ผู้บริหารสถานศึกษากับความเป็นมืออาชีพ.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://shorturl.asia/๕Z๘๑e> [๗ พฤษภาคม ๒๕๖๕].

สมหวัง วิทยาปัญญาพันธ์. **บริหารเชิงพุทธแนวท่านพุทธทาส.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://shorturl.asia/oFCZL> [๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙].

สันติสุข สันติสุข. **การนำทฤษฎีบริหารการศึกษามาใช้ในการบริหารโรงเรียน.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.gotoknow.org/posts/๓๒๒๕๒๐> [๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙].